॥ अथस्वराष्टकप्रारंभः ॥ पद्यं १

श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीमद्विश्वेश्वरशोभ्यात्मजबुद्धिप्रकाशकं ॥ स्वरशब्दकमितं चारख्यातिलिख्यतेशब्दबोधिनी ॥१॥ एकोद्दा
दातं पदंविधादेकस्वारंतथापरं ॥ कानिचित्पुनरुद्दात्तानिवर्जयित्वानिहितं स्मृतं ॥ अस्यार्थः ॥ अर्थाभिधायकंपदंएकंउदात्त
वाएकस्वारंविधात् ॥ धातोरंतउदात्तः । पिपंक्तेनउदात्तः ॥ समासस्यनिघातात् । आद्युदात्तश्चद्व्यच्छंदसिबहुलंतेभ्यस्तदादिनियमा
यात्किं । वरुणेसतिसंभवेसर्वस्मिन्पदेएकं अक्षरंउदात्तंस्वरितंवाभवति ॥ अन्त्यान्त्यप्रकृतेपुनरुदात्तानांनित्यंग्रहः ॥ तत्रउ
दात्तवत्पदंचतुर्धा ॥ आद्युदात्तंयथा ॥ अग्निः स्वाहा । मध्योदात्तं । वायवः । अंतोदात्तं । ममपाहः । सविता । सर्वोदा
त्तं भग्नाद्य । सम् । इत्यादि ॥ तयाउदात्तवत् ॥ अपरंअपरप्रज्ञातिः पदस्वरूपेएकस्वारंएकत्वस्वारः स्वरितसंज्ञः जा
त्यः सेशेवायस्मिन्तत् । तयाचतुर्धा ॥ आद्यस्वरितंयथा ॥ सेऽयुमकेशाय । मध्यस्वरितंयथा । जाऽ । सजात्यान्त
म् । अंत्यस्वरितं । जाऽ वीर्यं । धन्ये । सर्वस्वरितं । स्वः ननुस्वाहाइत्यनुदात्तादिरहितः स्वारइतिज्ञातः ॥२॥ प्राकृत
स्वरादिनिर्दिष्टप्रक्रियालक्षणेऽप्राकृतः स्वरितः कुतोनोदात्तियेते । उच्यते । तत्राद्यस्वरितेऽदात्तः समानपदेसं
भवाभावात् । नत्वेतदेवकिंतुपुनः प्राक्निर्दिष्टपरानिद्युदात्तानि द्वेउदात्तोयेचुदात्तौ ॥ यथा ॥ नवनस्पतिः । मित्रावरुणा
॥ आग्नेयाद्यर्चौ । एतद्धि शंउकोदात्तस्वरितावमिश्रौमैकादशस्वरसमुदायात्मकंपदंनिहितमनुदात्तंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ य
था । स्वाहा । अदश्चत्रुत्प्रभृतिः ॥ ततः अनुदात्तस्वरितप्रचयाः ॥२॥ द्युदात्तानांसमासेतुद्युदात्तसंज्ञादृश्यते ॥ सर्व
नुदात्तमन्यत्पदमेवंविधंस्मृतं ॥ २ ॥ द्युदात्तानांउदात्तहस्यविशिष्टपरानांसमासेजातेद्युदात्तात्सपिप्रत्ययेति । इं
द्रश्चबृहस्पतीचकारात्तत्समासाभावेपिकचिद्युदात्तसंज्ञायते । यथा ॥ अग्नार्ये ॥ अन्यत्तथोक्तपदपरानांशब्दकाक्षिप्रभृ
तयोनुदात्तमेवभवति । ननुस्वरांतरसंभवः । यथाबुरुणाऋषेआर्षेयइत्यादौअनुदात्तत्वंपदपूर्वमामंत्रितनिघा
तात् । आमंत्रितस्यचेत्यादिनाख्यातीत्यत्रवक्ष्यते ॥ एवंविधंपदंएकादशप्रकारंस्मृतंमुनिभिरिति ॥ २ ॥ एवंविशिष्टप
रस्यानुदात्तस्यमुक्त्वोदात्तात्परस्यानुदात्तस्यस्वरितोभवतीत्याह ॥ उदात्तानिहितः स्वारः स्वारोदात्तोनचेत्परः ॥स्वरितः

परस्तयाहृतोतेयःसप्राकृतस्वरितः ॥ ३ ॥ उदात्तात्परतरःनिहितः अनुदात्तोयः स्वरितः स्यात् यदि स्वारोदात्तो स्वरितो
वाउदात्तोवापरश्चेन्नचेत् ॥ यथा ॥ अग्निम् । ईळे । अग्निमीळे । नमः स्वाहोदात्तानचेत्परतोविनिर्दिः । बृहस्पतिः । ईपे
त्वोर्जेत्वा । शुवः सूः । अयंविधिः । सर्वत्रपदमध्येभिन्नपदेवाबोध्यः ॥ ४ ॥ इत्थंभूतोयः स्वरितः सतुप्राकृतसंज्ञकोभ
वेयंसंज्ञाप्रयोजनंतुअप्राकृतस्यः स्वारइतिवक्ष्यमाणकंप्राप्यानापेक्षतापार्थं ॥ उक्तलक्षणोसंस्वरितस्त्रिधाभेदंजन
यति । आदिसंज्ञोत्तरेणश्रुतीभिर्यतेशास्त्रांतरेचतुर्धाः संज्ञांतरेः संव्यवस्थियंते । तेषांव्यंजनोयथा । इमम्मे । तिरोवि
रामोयथा । गोपतावितिगोपतौ । पादेहोयथा ॥ काईऽमरे । तयाभाष्यो । तन्नत्वा पारितन्नत्व ३ । उनपात ॥ त
यार्याभ्योयंशब्दस्तेनेहसिद्धः ॥ नमार्ष्येदिनामो । एतच्चभाष्यनवग्रहः एकश्रुतिरेकग्रहणात्तमुच्चेस्त्वाश्रमस्थनि
वारितत्वाच्च । औज्झिहायनकैरितिशिक्षावचनाच्च । तेयं । स्वरितात्परस्यानुदात्तस्यप्रचयोभवतीत्याह ॥ प्रचय
स्तेनयेत्यत्रागदनुदात्तान्बहूनपि ॥ स्वरितोदात्तयोपूर्वश्चयस्तंनिहन्यते ॥ ४ ॥ स्वरात्स्वरितस्यावृद्धिर्ज्ञातव्य
रितात्परान्बहूनपि ॥ अनुदात्तान्बहूनित्यत्रलक्षणंएकमपिहावपिप्रचयस्तंएकश्रुतिस्तेनयेत ॥ गमयेत ॥
वायवरुः । वाजेवाजेवत । इममग्नेवरुण । त्वामग्नऋषेआर्षेयऋक्षणान्नपादवृणतायं ॥ एवंस्वरितात्पर
स्यानुदात्तस्यप्रचयस्तुक्त्वापुनःस्वरितोदात्तपूर्वस्यानुदात्तस्यप्रचयस्तमपवदति । स्वरितोदात्तोदात्तेपरिति ॥
स्वरितात्पूर्वेपियः प्रचयः सतुनिहन्यतेअनुदात्तः क्रियतेऽस्वरितश्रुतिर्वायथा ॥ स्वाहाग्नाअस्यः । उदात्तपूर्वेयथा ।
इममग्नेगोयमुनेसरस्वतिमुतद्रिवः । इरमशावधेभरं ॥ पूर्वीतोयंस्वरितोमाथंदिनोयकेऽकर्णश्लोहसेनदेयः । तया
यंप्रचयोनास्ति । शाखांतरेउदात्तप्रदेशिनींविद्यादित्यादिशिक्षानुसारेणदर्शयः ॥ तयाप्रचयोपियथा । गरुत्मतइ
तिगरुत्मते । पूर्वीनोस्वरितप्रचयो ॥ अवसानेअनधानेनभवतः । अवग्रहेवासानेतुस्यातामवग्रहः संहितायस्य
हरश्चकारात् । इममम् । इत्यनुपरपादेउदात्तोनिहितः स्वारोन । विसर्जनीयइतिविसर्जनीयः । भ्यइत्यत्रजातः स्वरि

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

नः तथा प्रत्ययोपि यथा ॥ गृहपतनृतिगृहपते। अथ ग्रहा यरंपदं यदि मर्वानुदात्तं चेत्तदा उदात्तनिवृत्तिः स्वार्थः । तत्स्वरः प्रत्ययः इतिज्ञेयः अंतोदात्तपदपरावग्रहेतुस्वकीयया प्रकृत्या। यथा यथा तथा नः । विश्वचुः । स्वरितोदात्तरणेनोपलक्ष्यते । एकादिष्टमुदात्तेनतन्नमेवनयेत्वरं । उदात्तेन एकादेशं प्राप्तं अनुदात्तस्वरितं वा उदात्तं भवति यथा। अग्नऽये। अवमे। अग्नऽआयाहि वीतये। परादेर्निहतं स्वत्र स्वरितः स्याद्विभाषया। परादेरनुदात्तेपरे उदात्तेनसहैकादिष्टं स्वरितं वास्यात्। कुकुटोसि। अग्नेमे। व्यवस्थितविभाषया। निहतप्रश्लिष्टाभ्यां नयात्मो । तेनविहीमिदऽस्यादौ नस्वरितः यदादिष्टादुदात्तानुत्तरितादपि वापुनः॥ निहतः स्वरितः कार्यः प्राक्कृतात्मा कृतः सन्न॥ उदात्तस्वरितस्थानि यकारवकाराभ्यांपरोनुदात्तः स्वरितः। प्राक्कृतस्यस्वरितस्यानियकारवकाराभ्यांपरः स्वरितः सोपिप्राक्कृतसंज्ञकोज्ञेयः ॥ वाज्यर्वन्न । योजान्विंद्र । प्राक्कृतात्परस्योदात्तस्य । पराविन्यनेन । परिणमिपर्यपि । अन्नेमि। पूर्वप्राक्कृतात्श्चकारः कथितः। अप्राक्कृता अपिचत्वारऽमेवोदात्ताः। परादाविन्यनेन हो अग्निनिहतप्रश्लिष्टोयवादिष्टादित्यनेनसेपः एकश्चकार मित्यनेनज्ञात्यः। एवंमिलित्वास्वरितस्थानेत्रयः॥ तत्रप्राक्कृतसंज्ञकः स्वरितानांचतुर्णां अनुदात्तपूर्वकाणांउदात्तपरदर्शनेपिउदात्तनभवन्माध्यंदिनानांयेपाश्चभुंजकस्य । कुकुटोसि ॥ स्वुचाव। योजान्विंद्र। अनुदात्तपूर्वकाणांउदात्तपराणांजात्यादीनांएषांचतुर्णां मनुष्यदानवइंद्रः प्रभुंजः स्वर्योरिव। सुयोध्यस्मत्। अयुयोस्मत्। अननुदात्तपूर्वकाणांउदात्तपराणांजात्यादीनांहसोत्परि॥ स्वर्णघर्मः। सोम। योमतिवि। ओम। वीह। अननुदात्तपूर्वकाणांअनुदात्तपराणांजात्यादीनांकर्णमूलस्थः । यंवक्। न्विंद्र। वीत। ऊकूशाखिनांतुषा चतुर्णांकर्णेनवती स्मृतः। अप्राक्कृतस्तुयः स्वारःस्वरितोदात्तपूर्वकः। उदात्तायाईमस्येकश्रुतिंनिधत्तेकंपिते ॥ ७॥ स्वरितोदात्तपूर्वकस्याप्राक्कृतस्वरितस्य स्वस्मिन्परे वीईमुदात्तेउत्तरईमनुदात्तेयथास्यातथाकंपनायास्वरितियोयध्यस्मत्। दीर्घस्याप्राक्कृतस्यविशेषमाह। अ

प्राक्कृतस्यपूर्वार्द्धनीचंकुर्वंतिचोत्तरं। पूर्वोत्तरंतुनीचत्वंस्वरंमध्येतुकंपिनं॥ अप्राक्कृतस्यपूर्वार्द्धनीचंकुर्वंतिमध्येतु उदात्तं यथास्यात्तथाकंपनीयं॥ यथा। अयुयोस्माकं। नवब्रुवोस्माकं। मयगोभ्यपनंनविनायतः। स्वाधगधीवि स्वरूसोहतवानिंद्रविर्ये॥ १॥ तस्माद्दीर्घस्वरस्यानं कर्तव्यंयत्रकुत्रा। तज्ञानंलक्षणादस्मादितिशास्त्रप्रयोजनं। स्वरकंपश्चतुर्मात्रोष्मात्रोदीर्घउच्यते। स्वरकंपेद्वयंमात्राचत्वारिदीर्घेचतुष्टये। मात्रासाम्येपिसर्वेषां कोत्तरोरंगकंपयोः॥ रंगेतुमुहूर्तंविद्धिविहूतंविद्धिकंपितं॥ ॥ इतिस्वराष्टकं ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

श्रीमन्नारायणीमहाराजानांमृत्युप्रतिलिपीकृतोयंग्रंथः॥ शाके १८८७ क्रोधननामसंवत्सरेभाद्रपदशुद्धैकादश्यामन्नसुधायांप्रविष्टश्च

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

॥ इति स्वराष्टकविधिसंपूर्णम् ॥ पत्रे ३